

مجموعه کتاب‌های جهان اسلام

کتاب اول: کشورهای شمال آفریقا و غرب آسیا

مراکش

دکتر سید یحیی صفوی

استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه امام حسین علیه السلام

چکیده

مجموعه کتابهای جهان اسلام به مطالعه تغییر و تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی کشورهای جهان اسلام به ویژه مناطق استراتژیکی همچون شمال آفریقا، غرب آسیا، آسیای مرکزی و جنوب شرق آسیا در سال‌های ۲۰۱۰ به بعد، پرداخته است. هم‌اکنون، بیش از یک سال از نهضت‌های بیداری اسلامی ملت‌های مسلمان و شجاع و کهن مصر، لیبی، یمن و بحرین می‌گذرد و عموم مردم جهان، اطلاعات کاملی از خصوصیات نظام سیاسی و مسائل فرهنگی، اقتصادی این کشورها ندارند. حتی در برخی از کنفرانس‌های برگزار شده بین‌المللی و منطقه‌ای با شرکت مسئولان کشورهای اسلامی، آنها نیز در اظهارنظرشان نگاه جامع و راهبردی به توانمندی‌های عظیم فرهنگ و تمدن اسلامی و فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی جهان اسلام در زمان حاضر نداشته‌اند. لذا مجموعه کتابهای جهان اسلام با درک این نیاز و واقعیت، به رشته تحریر درآمده است. در این مقاله، به کشور «مراکش» یکی از کشورهای مورد بحث در کتاب اول از مجموعه جهان اسلام پرداخته شده است. واژه‌های کلیدی: جهان اسلام، تحولات اجتماعی، تحولات سیاسی، تحولات اقتصادی، آفریقا، مراکش.

مقدمه

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَ كِتَابٌ مُبِينٌ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَ يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَ يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ^(۱)

طی سال‌ها تدریس جغرافیای سیاسی در مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های مختلف (تهران، علامه طباطبایی، امام حسین (ع)، شهید بهشتی و...) نیاز دانشجویان این رشته را به شناخت تغییر و تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جدید (۲۰۱۰ به بعد) کشورهای جهان اسلام به ویژه مناطق استراتژیکی همچون شمال آفریقا، غرب آسیا، آسیای مرکزی و جنوب شرق آسیا احساس کردم (نویسنده). چنین نیازی در بین دانشجویان رشته‌های روابط بین‌الملل و علوم سیاسی نیز وجود دارد. هم‌اکنون بیش از یکسال از نهضت‌های بیداری اسلامی ملت‌های مسلمان و شجاع و کهن مصر، لیبی، یمن و بحرین می‌گذرد و عموم مردم جهان، اطلاعات کاملی از خصوصیات نظام سیاسی و مسائل فرهنگی، اقتصادی این کشورها ندارند. حتی در برخی از کنفرانس‌های برگزار شده بین‌المللی و منطقه‌ای با شرکت مسئولان کشورهای اسلامی، آن‌ها نیز در اظهار نظرشان

نگاه جامع و راهبردی به توانمندی‌های عظیم فرهنگ و تمدن اسلامی و فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی جهان اسلام در زمان حاضر نداشته‌اند.

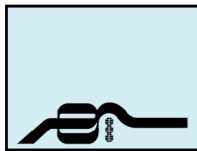
پیش از صدسال گذشته اساتید دانشگاه‌های ایران و کشورهای اسلامی تکرار کننده‌ی متون ترجمه‌ای غربی‌ها در علوم مختلف از جمله علوم انسانی که تفاوت ریشه‌ای با فلسفه‌ی علم و تفکر اندیشمندان اسلامی دارد، بوده‌اند. اما به فضل الهی طی چند دهه‌ی گذشته شاهد رشد و شکوفایی علمی اندیشمندان و اساتید جوان جهان اسلام در حوزه‌ی علوم سیاسی و علوم انسانی خصوصاً در دانشگاه‌های ایران هستیم و این امید به وجود آمده است که با تولید منابع علمی و نظریه‌های جدید به خصوص در حوزه‌ی علوم انسانی مبتنی بر فلسفه‌ی جهان‌بینی متعالی اسلام ناب محمدی و همچنین با تکیه بر دستاوردهای مختلف علوم انسانی کشورهای اسلامی بتوان جریان فکری یک طرفه را به گفتگوی دو طرفه با اندیشمندان و نخبگان حق‌طلب، صلح‌جو، آزاداندیش و طرفدار حقوق بشر در غرب با استفاده از رسانه‌های جدید به ویژه فضای مجازی تبدیل نمود.

پس از تألیف کتاب (وحدت جهان اسلام؛ چشم‌انداز آینده) در سال ۱۳۸۷ و ترجمه‌ی آن به سه زبان عربی، انگلیسی و ترکی استانبولی و استقبال خوبی که از آن به عمل آمد، طی سال‌های ۱۳۸۸ به بعد، تمامی پژوهشگران مؤسسه‌ی آینده پژوهی جهان اسلام با راهبری کلی و جزئی اینجانب مشغول تدوین و تألیف مجموعه کتاب‌هایی با عنوان «جهان اسلام» هستند. مجموعه‌ی مطالعات و تألیف‌ها به منظور دسترسی به اهداف زیر می‌باشند:

- ۱) شناخت مسائل مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و... ملت‌ها و دولت‌های مختلف عضو سازمان کنفرانس اسلامی.

- ۲) تقویت عوامل هم‌گرایی و وحدت جهان اسلام و تبیین حرکت به سمت آرمان‌نهایی تشکیل «امت اسلامی» بر مبنای اعتقادات مشترک اسلامی قرآن کریم و پیامبر عظیم‌الشان اسلام حضرت محمد (ص). بنده (نویسنده) بر این اعتقاد که جهان اسلام از چنان قدرت مادی و معنوی عظیمی برخوردار است که می‌تواند در قرن بیست و یکم با جریان مادی‌گرایی و سرمایه‌داری به رهبری آمریکا و صهیونیسم مقابله کند و پیروز شود.

- ۳) توسعه درک و فهم عموم مردم و دانشجویان ملت‌های اسلامی نسبت به شناخت جغرافیای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... کشورهای مختلف سیاسی به عنوان یک پیکره‌ی واحد، از اقیانوس اطلس تا اقیانوس آرام و



جدول ۱: اطلاعات سیاسی

نام محلی	المملکه المغربیه	اسامی دیگر	مراکش، المغرب، مغرب
پایتخت	رباط	تاریخ استقلال	۲ مارس ۱۹۵۶ از فرانسه
روز ملی	۳۰ جولای ۱۹۹۹ با به سلطنت رسیدن محمد ششم	نوع حکومت	مشروطه‌ی سلطنتی (با دومجلس)
رئیس حکومت	پادشاه: ملک محمد ششم از سال ۱۹۹۹	رئیس دولت	نخست وزیر: عباس ال فاسی از سال ۲۰۰۸
قوه‌ی مقننه	دو مجلس قانونگذاری	عضویت در سازمان‌های مهم بین‌المللی	اتحادیه‌ی آفریقا، سازمان ملل، جی ۷۷، جی ۱۱، سازمان کنفرانس اسلامی، سازمان تجارت جهانی، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، نم و آنکتاد

سرزمین مراکش از نظر موقعیت جغرافیایی به سه منطقه تقسیم می‌شود: (الف) مناطق کوهستانی که قسمت‌های مرکزی این کشور را در برمی‌گیرد (حدود یک سوم) و رودخانه‌های بسیاری از آن سرچشمه می‌گیرند. (ب) مناطق معتدل و بارانی که در نواحی شمال و غرب این کشور و در مجاورت ساحل دریا واقع شده‌اند. این مناطق برای فعالیت‌های گوناگون کشاورزی مناسب هستند.



نگاره ۱: بازار محلی در جمالفتا

(ج) مناطق کویری واقع در شرق و مجاورت صحرای الجزایر که به علت وجود رشته کوه‌های اطلس، رطوبت دریا به این مناطق نمی‌رسد و بنابراین بارش باران در این مناطق اندک است. آب و هوای این کشور نیمه گرمسیری است، به این شکل که در مناطق شمالی و غربی، معتدل و بارانی و در مناطق داخلی گرم و آفتابی است. ضمن اینکه در تابستان در دشت‌های داخلی و قسمت‌های شرقی کشور به شدت گرم است. دمای میانگین شهر رباط واقع در کناره‌ی اقیانوس اطلس، در تابستان ۲۷ درجه سانتی‌گراد و در زمستان ۷ درجه سانتی‌گراد است و دمای شهر مراکش در مناطق داخلی نیز به طور میانگین در تابستان ۳۸ درجه سانتی‌گراد و در زمستان ۴ درجه سانتی‌گراد می‌باشد. فصل بارندگی نیز در شمال از ماه نوامبر تا آوریل است. (۳) جمعیت این کشور (در سال ۲۰۱۱)، حدود ۳۱،۹۶۸،۳۶۱ نفر و تراکم آن در هر کیلومتر مربع ۷۰/۵ نفر است. رشد جمعیت مراکش ۱/۰۹۹ درصد است و زمان ۲ برابر شدن آن سال ۲۰۷۲ برآورده شده است. جمعیت تا ۱۴-۰ سال: ۲۲/۸ درصد جمعیت ۶۴-۱۵ سال: ۶۶/۱ درصد جمعیت ۶۵ سال و بالاتر: ۶/۱ درصد. (۴)

شناخت توانمندی‌ها و فرصت‌ها برای آینده‌ای روشن در قرن حاضر و مقابله با چالش‌ها و تنگناها و توطئه‌های مراکز استکباری که به دنبال تفرقه میان ملت‌ها و دولت‌های اسلامی هستند.

(۴) کمک به اندیشمندان، نخبگان و سیاستمداران جهان اسلام برای تقویت همگرایی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و رسانه‌ای به منظور ارتقاء منافع مشترک کشورهای اسلامی.

در این راستا، رهبر حکیم انقلاب اسلامی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) می‌فرماید:

«اسلام ثابت کرده است ظرفیت آن را دارد که امت خود را به اعتلای مدنی و عزت و قدرت سیاسی برساند. ایمان و مجاهدت و پرهیز از تفرقه تنها شرط‌های تحقق این هدف بزرگ است.» (۵)

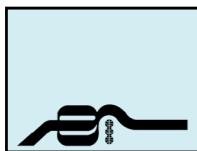
(۵) نظریه‌پردازی در حوزه‌ی منابع قدرت بین‌المللی و امنیت بین‌الملل و اثبات این نظریه که جهان قرن بیست و یکم به سمت چند قطبی شدن قدرت در حال شکل‌گیری است و جهان اسلام با داشتن منابع قدرت عظیم بالقوه و توانمندی‌های فرهنگی و تمدنی و اقتصاد مبتنی بر انرژی (نفت و گاز) و موقعیت برتر جغرافیایی کشورهای اسلامی در قاره‌های آسیا و آفریقا می‌تواند به عنوان یک قطب بزرگ قدرت جدید بروز و ظهور کند و در ایجاد صلح و امنیت منطقه‌ای و جهانی اثرگذار باشد.

مراکش

کشور مراکش در منتهی‌الیه شمال‌غربی آفریقا در مجاورت اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه واقع شده است. این کشور دارای کرانه‌های ساحلی طولانی در اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه است که به بیش از ۱۸۳۵ کیلومتر می‌رسد.

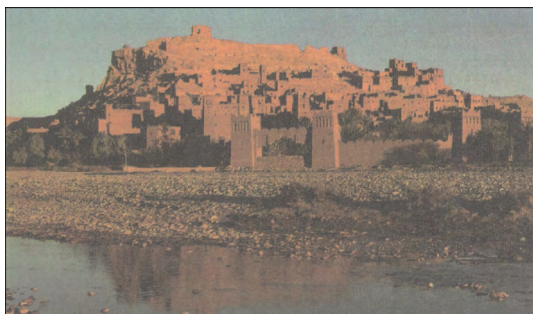
مراکش نزدیکترین کشور آفریقایی به اروپاست که به وسیله‌ی تنگه‌ی جبل طارق از آن جدا می‌شود و در واقع، فاصله‌ی میان مراکش و اسپانیا حدود ۱۵ کیلومتر است. مراکش از شمال به دریای مدیترانه و تنگه‌ی جبل طارق، از غرب به اقیانوس اطلس، از شرق به الجزایر و از جنوب با سرزمین مورد اختلاف «صحرای غربی» هم مرز است. [براساس نظر دولت و مردم مراکش که «صحرای غربی» را به لحاظ تاریخی از آن خود می‌دانند]. این کشور در جنوب با موریتانی هم مرز می‌شود.

مساحت سرزمینی این کشور با احتساب «صحرای غربی» ۷۱۰،۸۵۰ کیلومتر مربع و بدون آن ۴۴۶،۵۵۰ کیلومتر مربع می‌باشد.



جدول ۲: اقتصاد، آموزش و رسانه (منبع آماری ۲۰۱۲) ^(۳)			
واحد پول	درهم مغرب	منابع معدنی	فسفات، سنگ آهن، منگنز، نمک، سرب، روی
درآمد بودجه	۲۳/۶۵ میلیارد دلار	نیروی کار	۱۱/۳۳ میلیون نفر
هزینه بودجه	۲۵/۵۹ میلیارد دلار	واردات	۳۰/۵۵ میلیارد دلار
تولید ناخالص ملی	۱۵۴/۴ میلیارد دلار	صادرات	۱۳/۹۲ میلیارد دلار
منشأ تولید ناخالص ملی	۱۷/۱ درصد کشاورزی، ۳۱/۶ درصد صنعت و ۵۱/۴ درصد خدمات	توزیع نیروی کار	۴۴/۶ درصد کشاورزی، ۳۵/۵ درصد خدمات، ۱۹/۸ درصد صنعت
سرمایه گذاری	۳۰/۷ درصد از تولید ناخالص ملی	تولد و مرگ	۲۱/۶۴ تولد و ۵/۵۴ مرگ در هر هزار نفر
بدهی خارجی	۳۰/۷ میلیارد دلار	تعداد مراکز آموزش عالی	۶۸
محصولات عمده کشاورزی	جو، گندم، مرکبات، سبزیجات، زیتون	تعداد دانشجویان	۲۶۶،۵۰۷ نفر
کاربری زمین	۱۹٪ زمین قابل کشت، ۲٪ کشت دائمی و ۷۹٪ سایر موارد	ارتباطات و رسانه	۵۸ ایستگاه رادیویی، ۳۵ ایستگاه تلویزیونی
تولیدات صنعتی	استخراج و آماده کردن سنگ فسفات، فرآوری مواد غذایی، کالاهای چرمی، منسوجات		

بن ریف (۱۷۲۷-۱۶۷۲) در صدد برآمد ضمن مخالفت با قبیله‌گرایی محلی، کشوری متحد ایجاد کند. مراکش اولین کشوری بود که در ۱۷۸۷ استقلال ایالات متحده آمریکا را به رسمیت شناخت و قراردادهای تجاری با این کشور منعقد کرد. برای اولین بار در سال ۱۸۳۰، فرانسه در صدد تأمین منابع خود در مراکش برآمد ولی در نهایت، در سال ۱۸۶۰ اسپانیا شمال مراکش را برای نیم قرن اشغال کرد و تجارت در این منطقه را به دست گرفت.^(۴)



نگاره ۲: باستانی کاسباه در بنه‌ادو

دوران معاصر

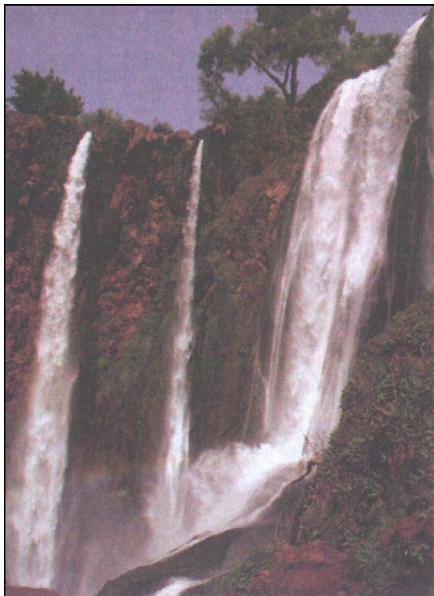
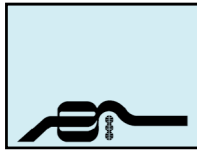
در آغاز سده بیستم میلادی در کنفرانس الجزایر (۱۹۰۶) این کشور تحت نظارت بین‌المللی قرار گرفت. لیکن فرانسه در نتیجهی مجموعه‌ای از تفاهم‌ها با اسپانیا، ایتالیا و آلمان امکان آزادی عمل در این منطقه را پیدا کرد. قرار داد تحت‌الحمایگی مراکش در سال ۱۹۱۲ در واقع سرآغازی بر مبارزه‌ی علنی مردم علیه سلطه‌ی فرانسه است. به تدریج، مبارزه‌ی استقلال طلبانه‌ی مردم شکل منسجمی به خود گرفت و جنبش آزادی‌بخش ملی به رهبری عبدالکریم خطابی بوجود آمد. وی که از مبارزان ملی مراکش است از سال ۱۹۲۶-۱۹۲۱ «جنگ ریف» علیه اسپانیا را رهبری کرد و تقریباً اسپانیا را به شکست کشاند. اما فرانسویان با حمایت از آن‌ها، اسپانیایی‌ها را از شکست نهایی نجات دادند و این مبارزه ملی نیز در برابر ائتلاف اسپانیا

پیشینه

دوران آغازین

در سده‌های پیش از میلاد، شمال آفریقا در تصرف فینیقی‌ها بود. آن‌ها در سده‌های نهم و هشتم قبل از میلاد، مؤسسات و نمایندگی‌های بازرگانی خود را در سواحل مراکش امروزی بنا نهاده بودند، زیرا این منطقه و اساساً شمال آفریقا را مناسب‌ترین مکان برای تجارت از جهت دستیابی به راه‌های آبی، می‌دانستند. در سده‌ی ششم این منطقه تحت سلطه‌ی، کارتاژها قرار گرفت. در سال ۱۴۶ قبل از میلاد دولت کارتاژ نابود شد، لیکن نفوذش در پادشاهی موریتانی همچنان ادامه پیدا کرد. در سال چهارم میلادی، سرزمین‌های تحت قلمرو موریتانی ضمیمه‌ی روم شد و به دو ایالت تقسیم گردید: یکی از سزاریان که پایتخت آن شرشال (در الجزایر کنونی) و دیگری تنزیتان که پایتخت آن طنجه (در مراکش کنونی) بود. در سال‌های ۷۱۰-۷۰۰ میلادی اعراب این سرزمین‌ها را فتح کردند و به همراه خود زبان عربی و دین اسلام را در آن جا حاکم نمودند. در قرن هفتم پس از ورود اعراب، مولای ادریس حکومت اسلامی را برپا نمود. پس از تشکیل دولت ادرسیان مراکش شاهد حکمرانی سلسله‌های متعددی به شرح زیر بوده است:

۱۰۱۵ تا ۱۱۴۷ میلادی: دودمان علوی که در طول مدت حکمرانی نفوذ خود را در سراسر مغرب عربی بزرگ و اسپانیا و پرتغال گسترش داده بودند. ۱۱۴۷ تا ۱۲۶۹ میلادی: سلسله‌ی موحدون و سپس سلسله‌ی مرینیان (۱۲۶۹ تا ۱۵۵۶) که معاصر با شکست مسلمانان در اندلس بوده‌اند. در زمان این سلسله بود که شهرهای مراکشی بسته، ملیلیه و طنجه از سوی اسپانیا اشغال شد و سپس سلسله‌ی سعیدیون (۱۶۶۰-۱۵۵۴) که اصالت صحرايي و بربري دارند در این کشور به فرمانروایی رسید. در این دوره پرتغالی‌ها شکست خورده و سلطه‌ی آن‌ها به پایان رسید. از سال ۱۶۶۰ میلادی سلسله‌ی شرفای علوی توسط مولای رشید در مراکش بنیان گذارده شد که حکومت کنونی این کشور و حاکمان آن از همین دودمان به شمار می‌آیند.^(۵) در این دوران حاکمان منصوب عثمانی به قدرت رسیدند و اسماعیل



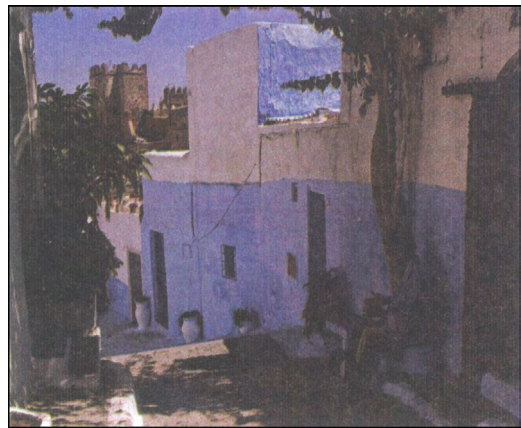
نگاره ۴: آبشاری زیبا در مراکش

بخش اعظم این صحرا هم‌اکنون با نام «استان‌های جنوبی» از زمان موافقت‌نامه‌ی مادرید ۱۹۷۵-۱۹۷۶ با اسپانیا تحت کنترل و مدیریت مراکش است اما پولیساریو که پیش از خروج اسپانیا از این منطقه، جنبش ضداستعماری بود، خواستار تشکیل جمهوری دموکراتیک عربی صحراوی (Democratic Republic) (SADR Sahrawi Arab) می‌باشد.^(۹) استقرار طرفداران این جبهه در کمپ آوارگان تیندوف (Tindouf) در الجزایر سبب تشنج روابط مراکش و الجزایر نیز در گذشته شده است. از نظر سازمان ملل منطقه‌ی صحرای غربی هنوز استعمارزدایی نشده است و به همین دلیل به عنوان سرزمین‌های غیر خودمختار تلقی شده و کنترل مراکش را بر آن به رسمیت نشناخته است. از سال ۱۹۷۹، سازمان ملل پولیساریو را به عنوان نماینده‌ی مردم صحرای غربی به رسمیت شناخته است. در سال ۱۹۹۱ بین مراکش و پولیساریو آتش‌بس برقرار گردید و شورای امنیت با اعزام نیروهای سازمان ملل برای نظارت بر آتش‌بس و برگزاری فرآیندوم در مورد استقلال صحرای غربی یا الحاق آن به مراکش اعلام نمود.^(۱۰) از آن زمان به بعد مشکل اصلی برگزاری فرآیندوم، مخالفت‌های طرفین در خصوص هویت افراد واجد شرایط شرکت در فرآیندوم و کیفیت برگزاری آن است که تلاش‌های مربوط به همه‌پرسی را با بن‌بست مواجه کرده است.

دوران اخیر

در آگوست ۱۹۹۵ ملک‌حسن، اعلام کرد که برنامه‌هایی برای اجرای یک فرآیندوم به منظور تصمیم‌گیری برای تشکیل یک شورای پارلمانی دیگر دارد. این فرآیندوم در ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۶ برگزار شد و نظر ملک‌حسن را تأیید کرد و قرار بر آن شد که نمایندگان پارلمانی در سمت خود باقی بمانند. ولی دوره‌ی نمایندگی آن‌ها از شش سال به پنج سال کاهش یافت. پس از انتخابات مارس ۱۹۹۸، دولتی ائتلافی به رهبری حزب سوسیالیست مخالفت حکومت عبدالرحمن الیوسفی تشکیل شد که وزرای این دولت با همکاری احزاب

و فرانسه شکست خورد. در سال ۱۹۲۷، محمدبن یوسف (محمدپنجم) به تخت سلطنت می‌نشیند و به علت مخالفت با سلطه‌ی فرانسویان بدون اینکه خواهان گسستن کامل از فرانسه باشد تبدیل به یک چهره‌ی ملی می‌گردد. وی در سال‌های بعد به پدر استقلال مراکش شهرت می‌یابد. محمدپنجم، راهبرد خود را با شعار «اصلاحات با استقلال» اعلام می‌دارد؛ اما پس از مدتی به دست فرانسویان تبعید می‌گردد. تبعید محمد پنجم نقش مثبتی در تحقق استقلال کشور ایفا نمود، چرا که مردم خواستار بازگشت وی و اعلام استقلال کشور شدند.

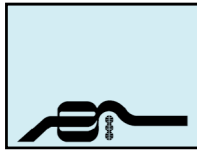


نگاره ۳: بافت سنتی آبی رنگ در و دیوار در مراکش

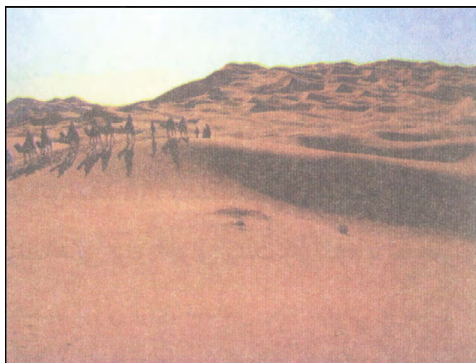
سرانجام فرانسه به منظور جلوگیری از سرایت این قیام به تمامی منطقه و فشارهای مردمی در داخل به تدریج زمینه را برای پذیرش خواست عمومی مردم مراکش فراهم کرد.

در ۱۶ نوامبر ۱۹۵۵، محمد پنجم به کشور بازگشت و در ۲ مارس ۱۹۵۶ فرانسه استقلال کشور مراکش را به رسمیت شناخت. پس از آن نیز اسپانیا در تاریخ هفتم آوریل همان سال استقلال مراکش را به رسمیت شناخت. نکته‌ی شایان توجه آن است که گرچه محمدپنجم به عنوان نماد استقلال و وحدت مراکش محسوب می‌شود و البته در این راه به تبعید نیز گرفتار آمد لیکن در راه استقلال این کشور محمدعلال فاسی، مبارزه و متفکر مراکشی، به عنوان رهبر حزب استقلال جایگاه ویژه‌ای دارد.

ملک محمد از ۱۹۵۷ تا ۱۹۶۱ بعنوان پادشاه مراکش حکومت کرد. با مرگ او حسن دوم به سلطنت رسید. در دوران او مبارزات و جنگ‌های متعددی با جبهه‌ی پولیساریو و الجزایر رخ داد. در ۱۹۸۳ رهبران الجزایر و مراکش همدیگر را ملاقات کردند و در نهایت در ۱۹۸۸ روابط دیپلماتیک بین دو کشور برقرار شد. مهم‌ترین مسئله‌ی سرزمینی که مراکش با آن روبرو بود و سبب درگیری‌های زیادی با الجزایر و جبهه‌ی آزادی‌بخش صحرای غربی (پولیساریو) شده است، وضعیت حل‌نشده‌ی سرزمین‌های صحرای غربی است. صحرای غربی که مشتمل بر ۲ بخش مهم ساقیه الحمراء و وادی‌الذهب است، در سال ۱۹۶۹ استان صحرای کشور اسپانیا را تشکیل می‌داد که هم اکنون محل مشاجره‌ی بین دولت مراکش و جبهه‌ی آزادی بخش صحرای غربی (پولیساریو) است.^(۸)



دولت مراکش پیشنهاد خودمختاری منطقه‌ی صحرائی غربی در چارچوب کشور مراکش از طریق تشکیل شورای سلطنتی مشورتی امور منطقه‌ی صحرا را اعلام نمود. این پیشنهاد در آوریل سال ۲۰۰۷ به شورای امنیت ارائه شد و مورد حمایت متحدین مراکش در این شورا چون فرانسه، ایالات متحده و اسپانیا قرار گرفت و در ۱۱ آوریل ۲۰۰۷ تسلیم دبیرکل سازمان گردید. شورای امنیت خواستار ورود همه‌ی طرف‌های درگیر به مذاکرات مستقیم و بدون قید و شرط برای نیل به یک راه‌حل سیاسی است.^(۱۳)



نگاره ۶: صحرائی
مراکش



نگاره ۷:
قلعه‌ی رباط
در مراکش

اقتصاد

اقتصاد مراکش اقتصادی است مختلط که بر مبنای کشاورزی، شیلات، فسفات، گردشگری، صنعت و صنایع تبدیلی و ارز حاصل شده توسط کارگران مقیم خارج، قرار دارد. تولید غیرقانونی مواد مخدر (حشیش و بنگ) و صدور آن به اروپا نیز یک فعالیت مهم اقتصادی بویژه در ناحیه‌ی شمال محسوب می‌شود که مسائل عدیده‌ای را میان اتحادیه‌ی اروپا و مراکش ایجاد کرده است. مراکش به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی، واقع شدن در قسمت جنوبی دریای مدیترانه و در همسایگی قاره‌ی اروپا و تنگه‌ی جبل طارق و نیز به جهت داشتن کرانه‌ی ساحلی طولانی با اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه از موقعیت کم نظیری در حوزه‌ی اقتصاد و تجارت برخوردار است و به همین سبب با اتحادیه‌ی اروپا نیز رابطه‌ی ویژه‌ای دارد.

ثبات اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی

به دلیل ایجاد ثبات سیاسی، این کشور توانسته است تا حدودی در جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی موفق باشد. کارشناسان جهانی این کشور را به عنوان «یک بازار بزرگ در حال رشد که آهنگ کُندی دارد و بر آن

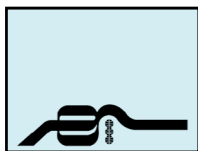
مخالف دولت تشکیل شده بود. دولت عبدالرحمن البوسفی اولین دولتی بود که پس از دهه‌ها از میان احزاب مخالف تشکیل شده و اولین فرصت سیاسی برای ائتلاف گروه‌های چپ، میانه‌رو و ملی بود که تا اکتبر سال ۲۰۰۲ تداوم داشت.



نگاره ۵: کارگاه رنگریزی در شهر فاس

در جوامع عربی، مورد مراکش اولین نمونه‌ی انتقال قدرت به مخالفان از طریق انتخابات بود. رئیس دولت کنونی مراکش عباس الفاسی می‌باشد.^(۱۱) در بیست و سوم جولای ۱۹۹۹ ملک‌حسن بر اثر حمله‌ی قلبی درگذشت. وی از سال‌ها قبل از نظر سلامتی در وضعیت مناسبی نبود. پسر بزرگ وی که جانشین وی شد (محمد ششم) مرگ پدر را از طریق شبکه‌ی تلویزیون ملی اعلام کرد و اظهار داشت که تمام مقامات مملکتی پادشاهی وی را تأیید کرده‌اند. پادشاه جدید به سرعت اشتیاق خود را برای تغییر ساختار سیاسی کشور ابراز کرد و برنامه‌های خود را برای مدرن‌سازی کشور اعلام داشت. خطاب به ملت، وی تعهد کرد تا از نظام چندحزبی، حکومت بر مبنای قانون، احترام به حقوق بشر و آزادی‌های فردی حمایت کامل کند. طی سال ۲۰۰۰، جنبش اسلامی که تأثیراتش را بر جامعه‌ی مراکش روزبه‌روز گسترش می‌داد، هرچه بیشتر به صحنه می‌آمد تا بتواند قدرت سیاسی را به دست گیرد. اما محمد ششم به تعهدات خود وفادار نماند و دوتن از مخالفان را به زندان انداخت و روزنامه‌های حزبی آنان را توقیف کرد. در نیمه‌ی اول سال ۲۰۰۲، گزارش‌ها از درگیری مقامات امنیتی مراکش با تندروهای اسلامی خبر می‌داد. این تعارضات از درگیری‌های نظامی تا دستگیری ۴۰ نفر از افراد احزاب اسلامی، بستن و مهر و موم نمودن دفاتر حزبی آنان و فروشگاه‌های صوتی تصویری مربوط به آنان گسترش یافت که این امر در تعارض با سخنان پادشاه بود. در عصر روز شانزدهم ماه می سال ۲۰۰۳ یک رشته حملات انتحاری در کازابلانکا انجام گرفت و رستوران‌ها و هتل‌های خارجی‌ان و مرکز فرهنگی یهودیان در آتش سوخت؛ ۴۵ نفر کشته و ۱۰۰ نفر دیگر مجروح شدند؛ شش اروپایی در بین کشته شدگان بود، اما بیشتر قربانیان مراکشی بودند.^(۱۲)

در سال ۲۰۰۴ اجلاس خاورمیانه‌ی بزرگ (نونین) بنا به دعوت کالین پاول، وزیر وقت امور خارجه‌ی آمریکا، در این کشور به منظور بحث و بررسی پیرامون آینده‌ی خاورمیانه و شمال آفریقا در رباط برگزار شد که جمهوری اسلامی ایران از شرکت در آن خودداری ورزید. در سال ۲۰۰۵



جدول ۳: جغرافیای عمومی

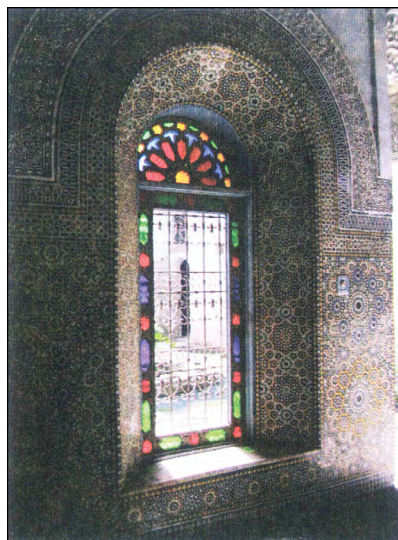
مساحت	۴۴۶،۵۵۰ کیلومتر مربع بدون احتساب صحرای غربی (پنجاه و هفتمین کشور جهان)	جمعیت برآورد سال (۲۰۱۱)	۳۱،۹۶۸،۳۶۱ نفر
تراکم جمعیت	۷۰/۵ نفر در هر کیلومتر مربع	رشد جمعیت	۱/۰۶۷ درصد
پیش‌بینی جمعیت (۲۰۲۷)	۴۴،۰۷۳،۳۶۸ نفر	زمان ۲ برابر شدن جمعیت	سال ۲۰۷۲
امید به زندگی	۷۵/۴۷ سال (مردان ۷۲/۴۲ سال و زنان ۷۸/۶۸ سال)	نژاد	۹۹/۱ درصد عرب-بربر، ۰/۲ درصد یهودی، ۰/۷ درصد سایر نژادها
ملیت	مراکشی	دین	۹۸/۷ درصد مسلمان، ۱/۱ درصد مسیحی، ۰/۲ درصد یهودی
زبان	عربی (رسمی)، لهجه‌های بربری، فرانسه	شهرهای مهم	دارالبیضا (کازابلانکا)، فاس، مراکش، طنجه، اغادیر
بنادر و پایانه‌ها	اغادیر، کازابلانکا، صافی، طنجه، محمدیا		

متعدد شرکت‌های فرانسوی است. ۷۰ درصد بازار ملی رنگ در اختیار دو شرکت آکزو (AKZO) و سادول (SADVEI) می‌باشد. شرکت بی‌سی‌آلیم (Be Sialim) ۸۰ درصد بازار را در اختیار دارد و شرکت آکاتا CIT کلیه مراکز مخابراتی این کشور را تجهیز می‌کند. گروه شرکت‌های سیمان فرانسه لافریچ کپی (Lafrage copee) نیز ۶۰ درصد از بازار را در اختیار خود گرفته است.^(۱۵)

کشاورزی

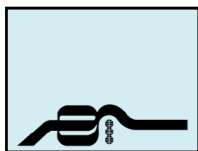
بخش کشاورزی در مراکش نقش اقتصادی و اجتماعی مهمی دارد. این بخش، نیمی از جمعیت فعال کشور را به خود جذب کرده است. در جهت توسعه و مدرن‌سازی بخش کشاورزی اقداماتی از قبیل ارائه طرح‌های ساخت سد برای آبیاری، توزیع زمین در چارچوب اصلاحات ارضی، تصویب قوانین در خصوص سرمایه‌گذاری کشاورزی، تأسیس چند نهاد برای آموزش کشاورزی، ایجاد نهادهای بزرگ و متعدد در زمینه صنایع غذایی و قراردادهای حقیقی میان دولت و کشاورزان در زمینه توسعه و بهره‌دهی کشاورزی انجام پذیرفته است. مراکش با اولویت بخشیدن به مدیریت عقلانی و طراحی و برنامه‌ریزی برای منابع طبیعی، پایه‌های سالمی برای تحول و توسعه اقتصادی-اجتماعی خود در نظر گرفته است. انتخاب‌های راهبردی آنان در زمینه‌های مختلفی مانند آب آشامیدنی، تولید محصولات کشاورزی، جنگل و منابع آن، ذخایر ماهی و همچنین سمت‌دهی اقتصاد به طرف اقتصاد جهانی مورد اتفاق نظر همه گروه‌های سیاسی است. حمایت کشور در مقابل کمبود آب بر چند محور استوار است: ۱) تدارک برنامه‌ی آب ملی به منظور ادامه داشته است. ۲) تدوین برنامه‌های سرمایه‌گذاری در تجهیز آب (ساخت حدود ۵۰ سد بزرگ) و زیرساخت‌ها و حمایت از کیفیت و ذخیره‌ی آب آشامیدنی جمعیت روستایی. می‌توان گفت راهبرد کشاورزی این کشور بر چند پایه قرار داده شده است که اصلاح درآمد کشاورزان، کمک و مساعدت به بخش خواربار کشور، ادغام کشاورزی در اقتصاد ملی و بین‌المللی، حفاظت و حمایت از منابع طبیعی و بیابان‌زایی از مهمترین آن‌ها به شمار می‌آید. برای اجرای این راهبرد و مدرنیزه کردن کشاورزی به ایجاد مناطق مختلف کشاورزی - اکولوژیک، تأسیس سازمان‌های حرفه‌ای و صنفی جهت ارتقای کیفیت، حمایت از عملیات سرمایه‌گذاری خصوصی

است تا به کاروان اقتصاد جهانی پیوندند» ارزیابی می‌کنند و به همین سبب، سیاست خصوصی‌سازی و جلب سرمایه‌های خارجی در این کشور نقش مهمی ایفا می‌کند. از سال ۱۹۹۳ به بعد، به واسطه‌ی انجام اصلاحات بنیادی و تعدیل ساختاری، نظام اقتصادی مراکش متحول‌تر شده و میدان عمل، بویژه برای بخش خصوصی، بیش از پیش گسترش یافته است.^(۱۶)



نگاره ۸: پنجره‌ی مسجد با شیشه‌های رنگی

نظام اقتصادی مراکش همانند ماشینی است که موتور آن را سرمایه‌گذاری خارجی تشکیل می‌دهد. به همین دلیل، این کشور کوشش کرده است تا در جذب سرمایه‌های خارجی و کمک‌های بلاعوض و اخذ وام‌های گوناگون از مؤسسات مالی بین‌المللی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و کلوب‌های مالی فرانسه و جامعه‌ی اقتصادی اروپا و نیز بانک‌های اروپایی و عربی موفق باشد، چرا که در واقع نیازمند این سرمایه‌گذاری‌هاست. حتی شرکت بوئینگ تصمیم گرفته است در این کشور یک کارخانه‌ی سیم الکتریکی تأسیس نماید و «ناسا» و «جنرال الکتریک» نیز سرمایه‌گذاری در مراکش را مورد توجه خود قرار داده‌اند. اما فرانسه مهمترین شریک تجاری مراکش است: در بخش دارو، ۷۰ درصد بازار در اختیار شعبه‌های



صنایع چرمی و منسوجات

بخش منسوجات و چرم که ۲۲ درصد از تولیدات صنعتی را در برمی‌گیرد اساساً برای صادرات در نظر گرفته شده است. این بخش ۴۲ درصد از کل صادرات صنعتی را پوشش می‌دهد. و ۴۱ درصد از کارگران بخش صنایع در این حوزه به کار مشغول هستند. بخش منسوجات و چرم تعداد زیادی مؤسسات کوچک تحت پوشش دارد که ۵۴ درصد از کل مؤسسات این حوزه را شامل می‌شود و ۱۵ درصد از تولیدات را همین مؤسسات کوچک عرضه می‌دارند.

صنعت سیمان

مراکش ۹ کارخانه‌ی سیمان در شهرهای کازابلانکا، طنجه، اغادیر، مکناس، تتوان، وجده، تمارا و شهر مراکش دارد.

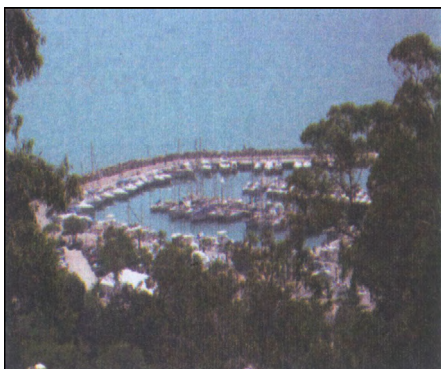
صنایع شیمیایی

به مددمشقات غنی فسفات، این کشور صنایع شیمیایی و پاراشیمی مهمی دارد.

مجتمع‌های شیمیایی عبارتند از:

- ۱- مروک- شیمی ۱ و ۲ با ظرفیت ۳۶۰ هزارتن سالانه اسیدفسفریک و سولفوریک
- ۲- مروک- فسفر، دربردارنده‌ی ۲ واحد جداگانه
- ۳- مروک- فسفر ۳ و ۴ واقع در جرف‌الاصفر با ظرفیتی برابر ۱,۳۲۰,۰۰۰ تن در سال.

صنایع پاراشیمی: تولیدات این بخش با فعالیت‌های سبک برای نیازهای داخلی در نظر گرفته شده است. در این بخش صنعت داروسازی با ۱۸ واحد تولیدی جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده است.



نگاره ۱۰: سواحل صویره

تولید و توزیع نیرو و انرژی

مراکش تولید کننده‌ی انرژی نیست، بنابراین حدود ۹۰ درصد از نیازهایش را از خارج وارد می‌سازد. در زمینه‌ی مصرف داخلی، مصرف تولیدات نفتی ۶۸/۴ درصد و مصرف ذغال سنگ ۲۵ درصد می‌باشد. مصرف تولیدات نفتی، روزانه ورود ۱۸۷ هزار بشکه (سال ۲۰۰۹) نفت خام را ضروری می‌سازد.

در این بخش، اصلاح شرایط موجود جمعیت روستایی از طریق بالا بردن ظرفیت و توانایی منابع انسانی، اصلاح زیرساخت‌های روستایی و توسعه‌ی فرصت‌های شغلی جدید مبادرت می‌شود.

معادن

بخش معادن جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد مراکش دارد. این بخش ۳۰ درصد از ارزش عایداتی صادرات این کشور را تأمین می‌کند و حدود ۱۱۶,۶۰۰ نفر را در استخدام خود دارد که ۲۸,۸۰۰ نفر آن‌ها تنها در اداره‌ی فسفات شریف (O.C.P) به کار مشغولند. مراکش با احتساب صحرای غربی، حدود ۳/۴ ذخایر فسفات را در اختیار دارد. این کشور اولین صادر کننده و سومین تولید کننده‌ی فسفات در سطح جهان است. آمریکا و روسیه، به ترتیب در ردیف‌های اول و دوم قرار دارند. استخراج و بهره‌برداری از معادن فسفات در انحصار دولت است که اداره‌ی سلطنتی فسفات (تأسیس شده در سال ۱۹۲۰) به نمایندگی آن عمل می‌نماید. می‌توان گفت فسفات رکن اساسی اقتصاد مراکش است و بدیهی است که توجه جدی‌تری به آن می‌شود.

صنایع

به طور کلی می‌توان گفت کشور مراکش بیش از ۲,۵۰۰ واحد تأسیسات مختلف صنعتی دارد که در بخش‌های غذایی، شیمی و پاراشیمی، مکانیک، برق، منسوجات و الکترونیک فعالیت دارند.



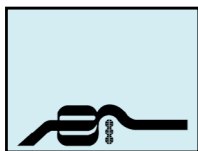
نگاره ۹: فروشگاه فرش و گلیم

صنایع غذایی

صنایع تولید شکر: مراکش در آغاز استقلال خود کلیه‌ی نیازهای خود را در زمینه‌ی شکر وارد می‌نمود، اما امروز نزدیک به ۴۳۸,۰۰۰ تن یعنی نیمی از مصرف داخلی‌اش را تولید می‌کند. این کشور ۱۳ کارخانه‌ی قند و شکر و ۴ کارخانه‌ی تصفیه شکر در اختیار دارد. صنایع تولید آرد: آسیاب گندم توسط آسیاب‌های صنعتی حدود ۲۶/۵ میلیون QX* گندم بوده که حدود ۲۰ میلیون QX آن را آرد شامل می‌شود.

صنعت لبنیات

صنایع شیر و وابسته‌های آن توسط شرکت‌ها و تعاونی‌های مختلف اداره می‌شود. میزان شیر پاستوریزه‌ی تولید شده با افزایش ۲۶ درصد به ۴/۰۵ میلیون لیتر می‌رسد.



که عبور آن از کشور مراکش علاوه بر استفاده از عوارض عبور گاز می‌تواند مصارف داخلی آنان را نیز تأمین کند. در مراکش ۸۳۰ کیلومتر خط لوله‌ی گاز و ۴۳۹ کیلومتر خط لوله‌ی نفت وجود دارد.



نگاره ۱۲: باغ ماجورله

بازرگانی خارجی

صادرات محصولات و تولیدات مختلف به کشورهای آسیایی، اروپایی و آمریکایی از این قرار است:

محصولات غذایی

- ۱- صدف‌ها، نرم‌تنان و سخت پوستان (از گونه‌های دریایی) به کشورهای: ژاپن، اسپانیا، ایتالیا و یونان.
- ۲- مرکبات: فرانسه، آلمان، انگلیس، روسیه
- ۳- ماهی‌های کنسرو شده: فرانسه، آلمان، آمریکا، ایتالیا.
- ۴- کنسرو و سبزیجات: فرانسه، آمریکا، ایتالیا، آلمان، اسپانیا، کانادا، انگلیس.
- ۵- ماهیان تازه، شور، خشک یا دودی: اسپانیا، ایتالیا، پرتغال، فرانسه.
- ۶- گوجه‌فرنگی تازه: فرانسه، آلمان، سوئیس، کانادا، روسیه.

انرژی و سوخت

روغن نفت و لوبریفیان به ترتیب: هلند، تونس، پرتغال، کانادا، نیجریه، ایتالیا.

محصولات معدنی

- ۱- فسفات: اسپانیا، آمریکا، مکزیک، لهستان، کرواسی
 - ۲- کلوخه‌ی روی: اسپانیا، فرانسه، ایتالیا.
 - ۳- کلوخه‌ی مس: اسپانیا، لهستان.
 - ۴- کلوخه‌ی سرب: هند، ایتالیا، کانادا، بلژیک، هلند، لوگزامبورگ، انگلیس
 - ۵- کلوخه‌ی کبالت: چین.
 - ۶- سولفات دوباریوم: نروژ، انگلیس، آمریکا، آنگولا.
 - ۷- فلوتور: کانادا، نروژ، تونس، ایتالیا.
- مجموع صادرات مراکش طبق برآورد سال ۲۰۱۰، معادل ۱۴/۴۹ میلیارد دلار

در مراکش تولید برق از طریق روش‌های هیدرولیک (آبی) انجام می‌گیرد: تولید برق از طریق منابع آبی با ۲۴ واحد کارخانه، مجموعاً ظرفیتی برابر با ۱/۲ میلیارد کیلووات در ساعت دارد. تولید برق حرارتی نیز ظرفیتی برابر ۲/۵۳۲ میلیارد کیلووات دارد و مرکب است از: پنج مرکز ترموالکتریک با بخار، هفت مرکز توربین با گاز، یک مرکز دیزل. همچنین ارتباط با شبکه‌های مراکش و اسپانیا که در سال ۱۹۹۷ به جریان افتاده، امکان انتقال ۳۰۰ مگاوات را در مرحله‌ی اول فراهم می‌سازد. در زمینه صنعت برق که تحصیل امتیاز ۳۰ ساله‌ی تولید برق در مراکش توسط کنسرسیوم «ASS/CMS» که متعلق به کشورهای آمریکا، سوئیس و سوئد می‌باشد از جمله مهمترین رخدادهای نوین اقتصادی مراکش است.

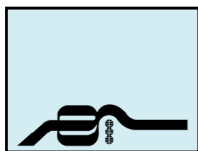


نگاره ۱۱: مسجد بزرگ قنطره

برنامه‌ی برق هسته‌ای: اخیراً مجلس نمایندگان اسناد مربوط به تأسیس یک انستیتو ملی علوم و فنون هسته‌ای را تصویب کرده است که هدف آن استفاده‌ی صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای بود. مرکز مطالعات هسته‌ای (C.E.N) که وابسته به این انستیتو می‌باشد باید یک رآکتور اتمی آزمایشی ۱/۵ مگاواتی را تأمین نماید. در سال ۲۰۰۹، مراکش ۳/۴۲۹ میلیارد کیلووات ساعت برق وارد نمود. حجم تولید برق این کشور ۱۹/۷۸ میلیارد کیلووات ساعت بود.

خطوط لوله

خط لوله‌ی گاز مغرب-اروپا ۱۴۵۰ کیلومتر طول دارد و می‌تواند ۲۰ میلیارد مترمکعب گاز الجزایر را از طریق مراکش به اروپا انتقال دهد و نیز با سرمایه‌گذاری‌های جدید، ۱/۵ میلیارد مترمکعب گاز مورد نیاز این کشور را تأمین کند. خط لوله‌ی مذکور به طول ۵۳۰ کیلومتر در الجزایر، ۴۵۰ کیلومتر در مراکش، ۲۷۰ کیلومتر در اسپانیا و ۲۵۱ کیلومتر در پرتغال ادامه دارد. ۴۵ کیلومتر از لوله‌ی مذکور از زیر دریا عبور می‌کند و در بعضی مناطق در عمق ۳۵۰ متری قرار گرفته است. هزینه‌ی این خط لوله ۲۰ میلیارد درهم برابر ۱۲ میلیارد فرانک فرانسه بوده که ۱/۳ آن توسط اتحادیه‌ی اروپا به صورت اعتبار و کمک تأمین شده و ۴/۵ سال صرف عملیات ساخت آن شده است. خط لوله‌ی گاز مغرب-اروپا برای تأمین گاز اروپای جنوبی (از الجزایر) است



منسوجاتی ترکیبی، کائوچوی ترکیبی و...^(۱۷) ترکیب صادرات و محصولات عمده صادراتی این کشور در سال ۲۰۰۹ عبارت بودند از: پوشاک، ماهی، مواد شیمیایی معدنی، ترانزیستور، مواد کانی، کودهای شیمیایی، فرآورده‌های نفتی، میوه و سبزیجات، ترکیب واردات و محصولات عمده‌ی وارداتی آن نیز نفت خام، منسوجات، تجهیزات مخابراتی، گندم، گاز و برق، ترانزیستور و پلاستیک می‌باشند.^(۱۸)



نگاره ۱۴: دانشگاه الخوان

خصوصی سازی

دولت در راستای برنامه‌ی خصوصی‌سازی کشوری، اصلاحاتی را در ساختارهای اقتصادی انجام داده است. اصلاحات ساختاری که در مدت یک دهه و با کمک صندوق بین‌المللی پول انجام پذیرفته، شامل اجرای برنامه‌ی خصوصی‌سازی واحدهای دولتی و مشارکت هرچه بیشتر بخش خصوصی در فعالیتهای عمومی، عام‌المنفعه و فعالیت‌های زیرساختاری است. در این رابطه، مجوز واگذاری ۱۱۲ مؤسسه (۷۵ شرکت و ۳۷ هتل) به بخش خصوصی توسط قانون خصوصی‌سازی صادر شده است. در بخش مالی نیز تصویب قانون جدید بانکداری در سال ۱۹۹۳ راه را برای اعمال استانداردهای بانکداری بین‌المللی هموار نموده و به علاوه حرکت به سوی سیاست اعتباری مبتنی بر بازار همچنان ادامه دارد. خصوصی‌سازی در واقع تا ۴۰ درصد از عایدات دولت را شامل می‌شود. در لایحه‌ی بودجه‌ی پیشنهادی برای سال‌های آتی، تأکید شده است که دولت از طریق واگذاری مؤسسات و شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی حدود سه میلیارد دلار درآمد خواهد داشت. از جمله قرار است بخشی از شرکت مخابرات «اتصالات المغرب» به بخش خصوصی واگذار گردد. البته چگونگی خصوصی‌سازی این شرکت توسط قانونی جداگانه و خاص تعیین خواهد شد.

جهانگردی

مراکش با در اختیار داشتن ویژگی‌هایی چون طبیعت زیبا، آب و هوای مدیترانه‌ای، وجود کرانه‌های طولانی در اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه، آفتاب درخشان، نزدیکی به اروپا، هزینه‌ی کم، میراث فرهنگی و تاریخی غنی، خون گرم بودن مردم و ثبات سیاسی لازم یکی از کانون‌های مهم جهانگردی و گردشگری دنیاست و بالطبع برای کشور نیز یکی از بخش‌های درآمدزای اقتصادی محسوب می‌شود.

صنایع دستی

صنایع دستی مراکش از نظر جذب نیروی کار، پس از کشاورزی

و میزان واردات این کشور در همان سال ۳۴/۱۹ میلیارد دلار بود. مهمترین اقلام و شرکای واردات و صادرات این کشور به ترتیب زیر می‌باشند: اقلام صادراتی: منسوجات، تجهیزات الکترونیکی، مواد شیمیایی، غیرآلی، انواع ترانزیستورها، مواد خام معدنی، کودشیمیایی (شامل فسفات)، محصولات نفتی، مواد غذایی، ماهی، سبزیجات و مرکبات. اقلام وارداتی: نفت خام، تجهیزات ارتباطی، گندم، گاز و برق و انواع مصنوعات پلاستیکی.

شرکای صادراتی: اسپانیا ۲۲/۰۲ درصد، فرانسه ۲۰/۲۲ درصد، هند ۴/۹۱ درصد و ایتالیا ۴ درصد. شرکای وارداتی: فرانسه ۱۹/۹۵ درصد، اسپانیا ۱۴/۷۲ درصد، چین ۷/۱ درصد، ایتالیا ۴/۷۶ درصد، آلمان ۶/۲۸ درصد، ایالات متحده ۵/۶۶ درصد و عربستان سعودی ۵/۱۱ درصد.^(۱۶)



نگاره ۱۳: اسکناس ۵۰ درهمی

کالاهای تجهیزاتی

کابل برق، لاستیک، کشتی، ماشین‌های صنعتی.

کالاهای واسطه‌ای

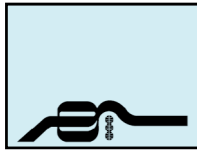
اسید فسفریک، کودشیمیایی و طبیعی، چرم و پوست، سرب خام، نقره‌ی خام، چوب، نخ کتان، روغن قابل تبخیر و اسانس، چوب پنبه. واردات مراکش به این ترتیب است: گندم، شکر، ذرت، دخنات، چای، کره، قهوه، پنیر، شیر، گوشت تازه و منجمد، ادویه‌جات، جو، موز تازه، کشمش، خرما و آب معدنی.

انرژی و سوخت

نفت خام، نفت گاز و دیگر سوخت‌ها، روغن خام، مخلوط و کک، گازوئیل و سوخت‌های نفتی، انرژی الکتریکی، روغن نفت و لوبریفیان، پارافین و مشتقات نفت.

کالاهای خام گیاهی، حیوانی و کانی

انواع چوب، روغن گیاهی خام، کتان، دانه‌ها و میوه‌های روغنی، روغن‌های گیاهی تصفیه شده، خمیر کاغذ، کائوچوی طبیعی، پشم و گرگ، فیبرهای منسوجاتی مصنوعی، پنبه، پوست خام، کف خام، گوگرد خام، فیبرهای



۱۶۶/۵ میلیارد دلار، در سال ۲۰۰۸، ۱۳۸/۸ میلیارد دلار، و در سال ۲۰۰۷، ۱۳۱/۴ میلیارد دلار بود. در سال ۲۰۰۹، سهم کشاورزی در تولید ناخالص داخلی ۱۹/۲، سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی ۳۱/۳ و سهم خدمات در تولید ناخالص داخلی ۴۹/۴ بوده است.^(۲۰)



نگاره ۱۷: خیابان «محمد پنجم» در رباط

بانکداری

بانک مرکزی مراکش به نام المغربی در سال ۱۹۵۹ تأسیس شد. دیگر بانک‌های مراکش به این ترتیب می‌باشند: بانک تجارت الوفا، سیتی‌بانک، بانک مراکش و فرانسه.

تجارت و صنعت

سازمان‌های دولتی: مرکز تبلیغات و تحقیقات مراکش، مؤسسه‌ی خصوصی‌سازی، دفتر صنایع معدنی و هیدروکربور، سازمان توسعه‌ی کشاورزی. سازمان‌های توسعه‌ای: مؤسسه‌ی ملی تبلیغات، مؤسسه‌ی مالی اعتباری کشاورزی مراکش.

اتاق‌های بازرگانی: فدراسیون اتاق‌های صنعتی بازرگانی مراکش، اتاق بازرگانی صنعتی ولایت رباط. اتحادیه‌های بازرگانی: دفتر ملی و بین‌المللی بازرگانی مراکش، دفتر ملی بازرگانان.

برق و آب: دفتر ملی آب مراکش، اداره‌ی ملی برق مراکش، اداره‌ی ارتباطی توزیع برق مراکش.

شرکت‌های مهم: شرکت هیدروکربور مراکش، شرکت صنایع نساجی، شرکت تولید فسفات، شرکت اونا (ONA).

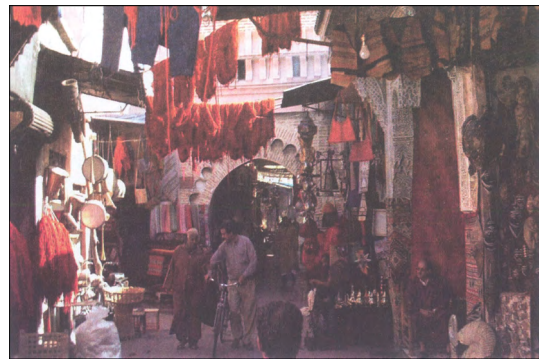
اتحادیه‌های بازرگانی صنعتی: کنفدراسیون حمل و نقل مراکش، سندیکای کارگران مراکش.^(۲۱)

مراجع قانونی، قضایی و اجرایی قانون اساسی

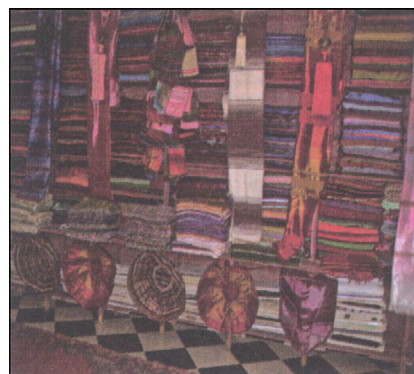
آخرین تجدیدنظر انجام شده در قانون اساسی با فراندوم مورخ ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۶ به تصویب رسید که مهمترین تغییر آن دو مجلسی شدن پارلمان بود. شایان ذکر است که در تمامی اصلاحیه‌های وارده به قانون

قرار دارد و از جهت میزان درآمدزایی و ارزآوری در مرحله‌ی پنجم و بعد از بخش‌های جامعه‌ی مراکشی‌های مقیم خارج، فسفات، کشاورزی و گردشگری قرار می‌گیرد.

صنایع دستی صادراتی، نقش اساسی در توسعه و گسترش تولید در این کشور بازی می‌کنند. برخی اقلام اصلی صنایع دستی مراکش عبارتند از: پوشاک و لباس‌های سنتی، ظروف سفالین، اجناس چرمی، گلیم و کفش.^(۱۹)



نگاره ۱۵: بازار سنتی



نگاره ۱۶: مغازه‌ی فروش پارچه

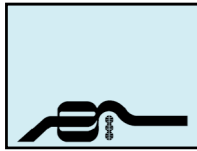
نظام پولی ارزی و تولید ناخالص داخلی

نرخ برابری دلار با درهم مراکش به قرار زیر است: (۲۰۰۹) یک یورو = ۱۱/۱۰ درهم، یک دلار = ۸/۰۶۴ درهم. در سال ۲۰۰۸ نرخ برابری پول رایج مراکش با دلار آمریکا ۷/۵۲۶ درهم، در سال ۲۰۰۷، ۸/۳۵۶، و در سال ۲۰۰۶، ۸/۷۷۲ درهم بود. میزان درآمد بودجه‌ی مراکش در سال ۲۰۰۲ معادل ۹۸۲۶۱ میلیون درهم، در سال ۲۰۰۳، ۱۰۲/۸۶۰ میلیون درهم و در سال ۲۰۰۴، ۱۱۱/۳۱۵ میلیون درهم بود. میزان هزینه‌ی بودجه‌ای این کشور نیز در سال ۲۰۰۲، ۱۱۸/۷۹۹، در سال ۲۰۰۳، ۹۷۳، ۱۲۶ و در سال ۲۰۰۴ به رقم کلی ۱۳۷/۰۴۹ میلیون درهم رسید.

درآمد بودجه در سال ۲۰۱۰: ۲۳/۴۲ میلیارد دلار

هزینه‌ی بودجه در سال ۲۰۱۰: ۲۷/۰۸ میلیارد دلار

نرخ تولید ناخالص داخلی با توجه به قدرت نسبی خرید در سال ۲۰۰۹،



می‌شوند. شیوه‌ی انتخاب آن‌ها به صورت غیرمستقیم است. مطابق اصل ۳۹ هیچ یک از اعضای پارلمان نباید به جهت رأی و ابراز نظرات در راستای اجرای وظایف در معرض تعقیب، بازجویی، توقیف، زندان یا مورد محاکمه قرار گیرند مگر در مواردی که با آرای بیان شده به رژیم پادشاهی و دین اسلام حمله کرده و یا منحل شئون پادشاه باشد. جلسات دو مجلس پارلمان علنی است و گزارش کامل مذاکرات در بولتن رسمی کشور منتشر می‌شود.



نگاره ۱۹: نمایی از مسجد ملک حسن دوم در کازابلانکا

قوه قضائیه

قوه قضائیه مستقل از قوای دیگر بوده و احکام دادگاه‌های آن به نام پادشاه صادر و اجرا می‌گردد. پادشاه در رأس شورای عالی قضایی قرار دارد. شورای مذکور علاوه بر پادشاه به عنوان رئیس شورا، متشکل است از وزیر دادگستری به عنوان نایب رئیس، رئیس اول دیوان عالی کشور، دادستان عمومی (انتخاب شده از طرف پادشاه)، رئیس شعبه‌ی اول دیوان عالی کشور، دو نماینده از قضات دادگاه‌های تحقیق و تفحص و چهار نماینده از دادگاه‌های بدوی.

نظام قضایی

نظام قضایی متشکل است از: دیوان عالی (المجلس الاعلی)، دادگاه‌های استیناف، دادگاه‌های بدوی، دادگاه‌های منطقه‌ای دادگاه‌های کار، دادگاه‌های تجاری و دادگاه عالی عدالت.



نگاره ۲۰: زنان مراکشی در حال خرید از بازار

اساسی، نقش پادشاه به عنوان بالاترین مرجع سیاسی و مذهبی حفظ شده است. قانون اساسی کنونی (مصوب ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۶) دارای یک دیباچه و ۱۰۸ اصل می‌باشد که در ۱۳ بخش تنظیم شده است.

مطابق دیباچه‌ی قانون اساسی کشور مراکش، مستقل، اسلامی و زبان رسمی آن عربی است و در برگیرنده‌ی بخشی از مغرب بزرگ می‌باشد که به تعهداتش نسبت به حقوق بشر و حفظ صلح و امنیت جهانی تأکید می‌ورزد. مطابق اصل یکم، این کشور دارای نظام پادشاهی مشروطه، دموکراتیک و اجتماعی است و مطابق اصل دوم، حاکمیت از آن مردم می‌باشد. تک حزبی بودن غیرقانونی، مرد و زن از حقوق سیاسی یکسانی برخوردار و حق اعتصاب محفوظ است.



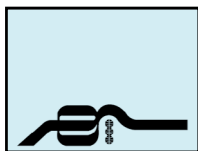
نگاره ۱۸: سرباز نیروی زمینی ارتش مراکش

پادشاهی

پادشاهی مراکش (مغرب) حدود ۱۲ قرن قدمت دارد و از ابتدا نیز با مذهب آمیخته بوده است؛ بنابراین مطابق قانون اساسی، مقام پادشاهی عالی‌ترین مرجع سیاسی - مذهبی کشور محسوب شده و پادشاه ضمن مقدس بودن از قدرت بسیاری برخوردار است. شاه، امیر، نماینده‌ی عالی ملت و مظهر وحدت ملت است که بر اجرای اسلام و قانون اساسی نظارت دارد. وی نخست وزیر را تعیین می‌کند و بر اساس پیشنهاد نخست وزیر، دیگر اعضای کابینه‌ی دولت را نیز تعیین می‌نماید و همچنین می‌تواند به مأموریت وزراء یا دولت خاتمه دهد. شاه بر شورای وزیران ریاست دارد و می‌تواند دو مجلس پارلمان یا یکی از آن‌ها را پس از مشورت با رؤسای آن‌ها، منحل نماید. شاه، فرمانده نیروهای مسلح پادشاهی است و ریاست عالی شورای قضات، شورای عالی آموزش و شورای عالی توسعه‌ی ملی و برنامه‌ریزی را بر عهده دارد. وی هیأت قضات را با توجه به پیشنهاد شورای عالی قضا، تعیین می‌نماید.

قوه مقننه

پارلمان از دو مجلس «نمایندگان» و «مشاوران» تشکیل می‌شود. اعضای آن دو مجلس، نیابت خود را از ملت می‌گیرند. حق رأی نمایندگی شخصی بوده و نمی‌توان آن را تفویض نمود. اعضای مجلس نمایندگان ۳۲۵ نفرند که برای مدت ۵ سال و با رأی عمومی و مستقیم انتخاب می‌شوند. مجلس مشاوران نیز از ۲۷۰ عضو تشکیل شده که برای مدت نه سال انتخاب



قوهی مجریه (منبع آماری ۲۰۱۱)

دولت از نخست‌وزیر و وزیران تشکیل می‌گردد و در برابر پادشاه و پارلمان مسئول است. شاه ریاست شورای وزیران را داراست و می‌تواند به مأموریت دولت در زمان مقتضی خاتمه دهد. اعضای دولت از لحاظ جزایی در مقابل اقدامات مجرمانه در طول مأموریت خود، مسئول شمرده می‌شوند. نخست‌وزیر می‌تواند بخشی از اختیاراتش را به وزیران تفویض نماید. تشکیلات حکومتی مراکش را افراد زیر به عهده دارند:

پادشاه: محمد ششم

نخست‌وزیر: عباس الفاسی

وزیر کشاورزی، توسعه روستایی و شیلات دریایی: عزیز آخنوچ

وزیر ارتباطات و سخنگوی دولت: خالد سفیری

وزیر فرهنگ: بن سالم هییچ

وزیر اقتصاد و دارایی: صلاح‌الدین مزوار

وزیر کار و آموزش حرفه‌ای: جمال احتمالی

وزیر انرژی، معادن، آب و محیط زیست: امینا بن خدره

وزیر حمل و نقل و تجهیزات: کریم قلاب

وزیر امور خارجه و همکاری‌های بین‌المللی: طیب فالسی فهری

وزیر تجارت خارجی: عبداللطیف معزوز

وزیر اوقاف و امور اسلامی: احمد توفیق

وزیر بهداشت: یاسمینا بدو

وزیر صنعت، تجارت و فن‌آوری‌های جدید: احمد چامی

وزیر کشور: تائب چرکالویی

وزیر دادگستری: محمد نصیری

وزیر آموزش ملی، آموزش عالی و تحقیقات علمی: احمد اخچینی

وزیر توسعه اجتماعی، همبستگی و خانواده: نزه اسکالی

وزیر گردشگری، صنایع دستی و اقتصاد اجتماعی: یاسر ناگویی

وزیر ورزش و جوانان: منصف بالحیاط

وزیر امور پارلمانی دولت: دویس لچگر

وزیر مشاور نخست‌وزیر در امور دفاع ملی: عبداللطیف العدی (۳۳)

احزاب و سازمان‌های سیاسی

احزاب مخالف سنتی در جبهه‌ای تحت عنوان «کُتله» به فعالیت می‌پردازند که مرکب از چهار حزب استقلال، اتحاد سوسیالیستی نیروهای خلقی، حزب ترقی و سوسیالیسم و سازمان اقدام دموکرات و خلقی می‌باشند. احزاب موافق نیز در جبهه‌ای دیگر تحت عنوان «وفاق» به فعالیت مشغولند. حزب اتحاد برای قانون اساسی و جنبش خلقی از جمله‌ی این احزابند. جبهه‌ی سومی (راست‌گرا) نیز تحت عنوان «مرکز» وجود دارد که احزاب تجمع ملی آزادگان، جنبش ملی مردمی و جنبش دموکراتیک و اجتماعی در آن فعالیت می‌کنند (۳۳).

نمایندگی‌های دیپلماتیک

برخی سفارتخانه‌های مستقر در مراکش عبارتند از: الجزایر، آرژانتین، اتریش، بحرین، بلژیک، برزیل، کانادا، شیلی، چین، چک، مصر، فنلاند، فرانسه، آلمان، مجارستان، هند، اندونزی، ایران، عراق، ایتالیا، ژاپن، انگلیس و آمریکا (۳۴).

مذهب

دین رسمی کشور مراکش اسلام است. قانون اساسی کشور در خصوص نوع مذهب سکوت اختیار کرده، لیکن از دیرباز (قرن یازدهم میلادی) مذهب مالکی در این سرزمین رواج یافته و اکثریت قریب به اتفاق مردم مالکی می‌باشند. حدود ۷۰ هزار مسیحی و ۷ هزار یهودی در مراکش زندگی می‌کنند و حدود ۷۰۰ هزار یهودی مراکشی‌الاصل نیز در سرزمین‌های اشغالی زندگی می‌کنند که در میان آنان نمایندگان مجلس و وزیران کابینه وجود دارند (۳۵).



نگاره ۲۲: ستون‌های باقیمانده از یک بنای سنگی

مطبوعات

روزنامه‌های اصلی و مهم مراکش به قرار زیر است:

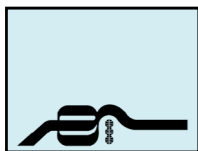
لومتن (زبان فرانسه)، الصبحرا المغربیه (عربی)، اوپینیون (فرانسه)، العلم (عربی)، لیراسیون (فرانسه)، الاتحاد الاشتراکی (عربی)، البیان (فرانسه)، بیان الیوم (عربی). برخی مجلات هفتگی که در مراکش انتشار می‌یابند به قرار زیر هستند:

الف) به زبان فرانسه: La Gazette Du Maroc/Le Temps Du Maroc

ب) به زبان عربی: الاسبوع، الصحیفه، النشرة، المغرب الاقصی، المستقل، السیاسه الجدیده.



نگاره ۲۱: زن مراکشی در حال خرید سبزی از بازار



فرهنگ

مراکز فرهنگی هنری (مؤسسات): آکادمی پادشاهی مراکش: این مؤسسه‌ی مهم علمی، فرهنگی و آموزشی از سال ۱۹۷۷ به دستور ملک حسن دوم و تحت نظارت وی تأسیس شد. دبیرخانه‌ی ایسیسکو: وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی انستیتو ملی هنرهای دراماتیک شورای اداری مرکز سینمایی

میراث فرهنگی و آثار باستانی

آثار مهم تاریخی این کشور که عبارتند از مساجد، آرامگاه‌های سلاطین و کاخ‌ها در سه شهر تاریخی فاس، مکناس و شهر مراکش واقع هستند. البته در شهرهای کازابلانکا و رباط و شمال کشور از جمله طنجه آثار تاریخی و سیاحتی بسیاری وجود دارد که معروفترین آن‌ها به قرار زیر است: مسجد حسن دوم، ضریح مولای اسماعیل، الحمراء، مقبره‌ی شاهان و شاهزادگان سلسله‌ی سعدیون، باب‌المنصور، مسجد بوعینه، مسجد کُثیبه، مسجدحسان و شلا(قلعه‌ی دوران روم).^(۲۸)

آموزش

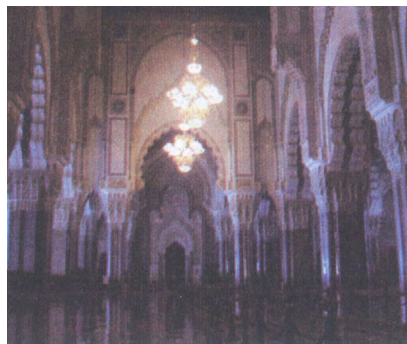
در نظام آموزشی مراکش، آموزش و تحصیل عمومی به آموزش پایه به مدت ۹ سال، آموزش متوسطه به مدت ۳ سال و آموزش پیش دبستانی تقسیم می‌شود. آموزش پیش دبستانی: ۱- مدارس قرآنی، ۲- مهدکودک و کودکستان‌ها آموزش پایه: دارای ۲ دوره است؛ دوره‌ی اول به مدت ۶ سال و دوره‌ی دوم به مدت ۳ سال آموزش متوسطه: مدت تحصیل در این دوره ۳ سال است و در پایان دوره، مدرک دیپلم ارائه می‌شود.

دانشگاه‌ها

هر فرد مراکشی که دیپلم داشته باشد می‌تواند مستقیماً و بدون کنکور وارد دانشگاه شود و در مقطع لیسانس ادامه تحصیل دهد. برخی از رشته‌های تخصصی مانند پزشکی از این قاعده مستثنی هستند. البته در مقاطع فوق لیسانس و دکترا، دانشجویان گزینش می‌شوند. نخستین دانشگاه مدرن

جدول ۴: آموزش (منبع آماری ۲۰۱۱ - نفر)

مقطع تحصیلی	تعداد مؤسسات	تعداد معلمان	تعداد دانش‌آموزان و دانشجویان
پیش دبستانی	۳۳.۵۷۷	۴۳.۹۵۲	۸۱۷.۰۵۴
دبستانی (عمومی)	۵.۹۴۰	۱۲۱.۷۶۳	۳/۴۹۷.۹۲۶
دبستانی (خصوصی)	۶۲۵	۵.۸۱۹	۱۷۱.۶۷۹
متوسطه (عمومی)	۱.۴۴۶	۸۴.۰۲۴	۱.۳۹۳.۸۹۶
متوسطه (خصوصی)	۲۱۸	۴.۲۷۷	۴۵.۰۹۲
دانشگاهی	۶۸	۹/۶۶۷	۲۶۶/۵۰۷



نگاره ۲۳: نمای داخلی مسجدی در کازابلانکا

رادیو و تلویزیون

برنامه‌های رادیو و تلویزیون در حال حاضر اکثر مناطق پادشاهی مراکش را پوشش می‌دهد و حتی از چارچوب سرزمین ملی نیز فراتر رفته و برخی مناطق جهان را نیز در برمی‌گیرد. از نظر آماری، برای هر سه شهروند مراکشی یک دستگاه رادیو و برای هر شهروند نیز یک دستگاه تلویزیون موجود است. همچنین بخش تلویزیون با برنامه‌های روزانه از طریق ماهواره‌ی تله ست مبادرت به پخش برنامه‌های شبکه‌ی اول می‌نماید. بخش خصوصی نیز در این حوزه فعالیت دارد.

خبرگزاری‌های داخلی و خارجی

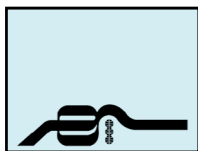
داخلی: خبرگزاری مغرب (دولتی)، آژانس خبری مراکش (دولتی) خارجی: فرانس پرس، خبرگزاری رسمی اسپانیا، آنسا، آسوشیتدپرس (APA)، ایتارتاس، اینترپرس سرویس و...

انتشارات

دارالکتاب در کازابلانکا، چاپ مغربی در کازابلانکا، چاپخانه‌ی دولتی در رباط، Edition I Fennec، در کازابلانکا، چاپخانه‌ی المعارف جدید در رباط.^(۲۷)

مخابرات

اداره‌ی نظارتی: آژانس ملی تنظیم خطوط تلفنی اپراتورهای اصلی و مهم: اتصالات المغربی، مدی تل.^(۲۷)



پادشاهی مراکش، دانشگاه محمدپنجم است. این دانشگاه پنج دانشکده و مدرسه‌ی عالی دارد؛ زبان تحصیل نیز زبان فرانسه و عربی است. دانشگاه محمد پنجم در رباط - سوئسی: دارای پنج دانشکده و مدرسه‌ی عالی. دانشگاه حسن دوم - محمدیه: دارای پنج دانشکده و مدرسه‌ی عالی. دانشگاه حسن دوم - عین الشق (کازابلانکا): دارای هفت دانشکده و مدرسه‌ی عالی. دانشگاه محمدبن عبدالله - فاس: دارای شش دانشکده و مدرسه‌ی عالی^(۲۹)

MKIII20 و ۳۰ دستگاه MKIII90.
نفربرهای زرهی: ۴۰۰ دستگاه M-113A1، ۳۲۰ دستگاه VAB-VTT و ۴۵ دستگاه VABVCI.
توپ‌های کششی: ۱۰۵ میلی‌متری: ۳۰ عراده L-118، ۲۰ عراده M-101.
توپ‌های خودکششی ۱۰۵ میلی‌متری: ۵ عراده MK-61، ۸۴ عراده M-109A1، ۴۳ عراده M-109A2، و ۹۰ عراده MKF3 ۱۵۵ میلی‌متری و ۶۰ عراده M-110، ۲۰۳ میلی‌متری.
راکت‌اندازها: ۱۲۲ میلی‌متری: ۲۶ قبضه BM-21، ۱۴ قبضه M-1979، ۵۰۰ قبضه ۶۶ میلی‌متری و ۴۰ قبضه AT-3 Law، ۸۹ میلی‌متری: ۲۰۰ قبضه M-20، خمپاره‌اندازها: ۸۱ میلی‌متری: ۱۶۵۰ قبضه؛ ۱۲۰ میلی‌متری: ۵۵۰ قبضه Brandt. موشک‌های هدایت شونده ضدتانک: ۴۴۰ فروند (Dragon)؛ ۸۰ فروند میلان (Milan)؛ ۱۵۰ فروند تاو (TOW).
موشک‌های زمین به هوا: ۳۷ فروند M-54 chaparel، ۷۰ فروند SA-7 و ۱۲ فروند 2K22M Tunguska رادارهای تجسسی: رازیت (RASIT) برای خودروها و توپخانه‌ها.

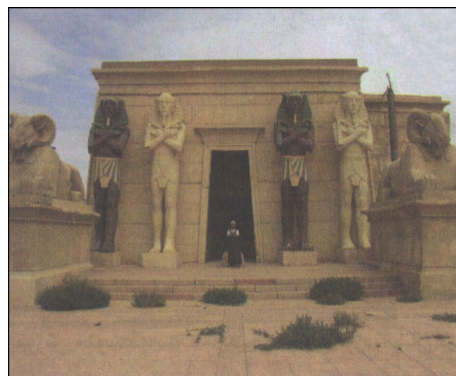
نگاره ۲۴: نمایی از مسجد ملک حسن دوم دارای بلندترین مناره



تجهیزات نیروی دریایی

شناورهای سطحی: ۲ فروند فریگت: ۲ فروند موشک‌انداز (ESP) (Descuberto)، ۲ فروند Mohammad V (FRA Flore).
شناورهای رزمی گشتی و ساحلی: ۲۷ فروند.
ناوچه‌های موشک‌انداز: ۴ فروند Cdt EL Khaftabi.
ناوچه‌های گشتی: ۲۳ فروند؛ ساحلی: ۱۷ فروند از انواع El-Hahiq, Okba Rais, LV Rabhi.
شناورهای آبخاکی: ۳ فروند ناو آبخاکی مکانیزه، ۱ فروند ناو آبخاکی تانک بر. شناورهای پشتیبانی و متفرقه: ۴ فروند.

نگاره ۲۵: نمایی از یکی مکان‌های مقدس



هوادریا

بالگردها: ۲ فروند پانتر (AS-565 Panther) تفنگداران دریایی: ۲ گردان تفنگدار دریایی.

تجهیزات نیروی هوایی

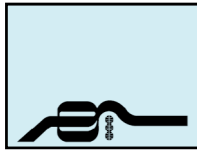
۹۵ هواپیمای رزمی، ۲۴ فروند هلیکوپتر مسلح.
هواپیماهای جنگنده/تهاجم زمینی: ۸ فروند F-5A، ۳ فروند F-5B؛ ۲۴ فروند F-5E.
هواپیماهای جنگنده: ۱ اسکادران مجهز به ۱۵ فروند Mirage F-1EH
هواپیماهای تجسسی: ۲ فروند C-130 H مجهز به رادارهای Sidelook، ۴ فروند OV-10.
هواپیماهای جنگ الکترونیک: ۲ فروند C130؛
۲ جنگنده Falcon و هواپیماهایی از نوع CN-235 و DO28.
هواپیماهای سوخت رسان: ۱ فروند Boeing-707، ۲ فروند هواپیماهای ترابری/سوخت رسان KC-130.
هواپیماهای ترابری: ۱۲ فروند C-130 H، ۷ فروند CN-235.

وضعیت دفاعی سیاست خارجی دفاعی

اساس سیاست خارجی دفاعی مراکش عبارتست از: حفظ استقلال و تمامیت ارضی، عدم مداخله در امور داخلی کشورها و التزام به تعهدات بین‌المللی از جمله رعایت منشور ملل متحد و موازین جهان شمول حقوق بشر.^(۳۰)

نیروهای مسلح

نیروهای فعال: ۱۹۵،۸۰۰ (زمینی ۱۷۵،۰۰۰، دریایی: ۷،۸۰۰، هوایی ۱۳،۰۰۰)
تجهیزات نیروی زمینی
تانک‌های عمده‌ی رزمی مجموعاً ۵۸۰ دستگاه، شامل ۲۰۰ دستگاه M-60A1، ۴۰ دستگاه T-72، ۱۲۰ دستگاه M-60A3، و ۲۰۰ دستگاه M-48A5.
تانک‌های سبک: ۱۱۱ دستگاه Kuerassier SK-105 و ۵ دستگاه AMX-13.
خودروهای زرهی شناسایی: ۴۰ دستگاه EBR-75، ۸۰ دستگاه AMX-10RC، ۱۹۰ دستگاه AML-90، ۳۸ دستگاه AML-60-7 و ۲۰ دستگاه M114.
خودروهای زرهی رزمی پیاده نظام: ۱۰ دستگاه AMX-10P، ۳۰ دستگاه



شهرهای مهم

کازابلانکا ۲،۹۳۳،۶۸۴ رباط (پایتخت): ۱،۶۲۲،۸۶۰، فاس: ۹۴۶،۸۱۵؛ مراکش: ۸۲۳،۱۵۴ مکنس: ۵۳۶،۲۳۲، محمدیه ۱۸۸،۶۱۹.

اشتغال (منبع آماری ۲۰۱۱- هزار نفر)

کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری: ۴۲۳۵/۱، معادن: ۴۸/۴، تولید کارخانه‌ای: ۱۱۹۱/۳؛ برق، آب و گاز: ۳۹/۴، ساخت و ساز: ۸۳۸/۹، عمده فروشی، خرده‌فروشی و هتل و رستوران: ۱۶۳۷، انبارداری حمل و نقل و ارتباطات: ۴۰۱/۹، مدیریت عمومی و خدمات اجتماعی: ۱۴۷۸/۷، واسطه‌گری مالی، مستغلات و خدمات کسب و کار: ۱۷۱/۹، مشاغل تعریف شده: ۱۳/۷، کل: ۱۰۰۵۶/۲، تعداد بیکاران: ۱۰۸۸/۹.

رفاه و سلامت (منبع آماری ۲۰۱۱)

نسبت باروری، ۲/۴ تولد نوزاد از هر زن، مبتلایان به ایدز: ۰/۱، تعداد پزشکان ۰/۵۱ برای هر هزار نفر، تخت‌های بیمارستانی: ۰/۹۰ برای هر هزار نفر، دسترسی به آب آشامیدنی: ۸۱ درصد، دسترسی به بهداشت: ۶۹ درصد.

کشاورزی (منبع آماری ۲۰۱۱- هزار متریک تن)**

محصولات عمده: گندم ۵۵۴۰، جو ۲۷۶۰، ذرت ۲۲۴، سیب‌زمینی ۱۴۴۰، نیشکر ۹۹۲، چغندر قند ۴۵۶۰، گوجه فرنگی ۱۲۰۱. احشام زنده: گاو ۲۷۲۹، گوسفند ۱۷۰۲۶، بز ۵۳۵۹ هزار رأس، شتر ۵۰ هزار نفر، اسب ۱۶۲، استر ۹۶۸ هزار رأس و مرغ ۱۵۰ میلیون قطعه. فرآورده‌های دامی: گوشت گاو و گوساله ۱۷۲، گوشت گوسفند و بره ۱۲۰، گوشت بز ۲۲۰، گوشت مرغ ۴۴۰، شیر گاو ۱۷۰۰، شیر گوسفند ۲۷، شیر بز ۳۴، کره ۲۰، پنیر ۲۹، تخم مرغ ۱۹۵، عسل ۳، پشم ۴۰ هزار متریک تن.

جنگلداری (منبع آماری ۲۰۱۱- هزار مترمکعب)

چوب‌های سوختی ۲۹۸، چوب‌های صنعتی ۲۳۸، دیگر انواع چوب ۳۷۷، کل: ۱۰۴۰.

ماهیگیری (منبع آماری ۲۰۱۱)

کل ماهی‌های صیدشده: ۹۹۷/۲ هزار متریک تن.

معادن (منبع آماری ۲۰۱۱- هزار مترمکعب)

نفت خام ۹، سنگ آهن ۲۲/۹، کنسانتره زینک (روی) ۱۶۱/۵، سنگ فسفات ۲۴/۸۶۱.

صنعت (منبع آماری ۲۰۱۱)

سیمان ۱۲۷۸۷ هزار متریک تن، انرژی برق ۲۲۸۵۸ میلیون کیلووات ساعت، فرش ۲۲۶ هزار متر مربع، نفتا: ۵۵۳، روغن سوختی ۱۹۹۶ هزار متریک تن.

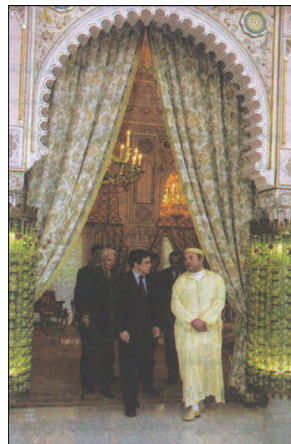
مالی (منبع آماری ۲۰۱۱)

درآمد: مالیاتی ۱۷۰/۱، غیرمالیاتی ۱۶/۳، کل ۱۸۶/۵ میلیون درهم. هزینه: دفاعی ۱۷،۶۳۲، عمومی ۱۰،۰۲۶، آموزش ۲۸،۴۵۸، کل: ۱۳۷،۰۴۹ میلیون درهم.

ذخایر بین‌المللی: طلا ۷۸۳، صندوق پول ۷۶۳، تبادل خارجی ۲۱/۹۲۴، غیره ۱۱۰، کل ۲۳۵۸۰ میلیون دلار.

تقدینگی: پول رایج خارج از بانک‌ها ۱۳۶،۶۶۴، ذخایر قابل انتقال ۳۴۱،۶۶۸، ذخایر دیگر ۳۰۱،۰۱۶، سهام ۱۳،۵۲۶، کل ۷۹۲،۸۷۵ میلیون درهم.

هزینه‌ی زندگی: غذا ۱۱۳/۳، البسه ۱۰۳/۸، مسکن ۱۰۳/۸، کل ۱۰۷/۴



نگاره ۲۶: پادشاه مراکش

هلی کوپترها

تهاجمی: ۳۴ فروند SA-342.

نیروهای شبه نظامی: ۵۰،۰۰۰ نفر پرسنل فعال.

گارد سلطنتی: ۲۰،۰۰۰ نفر.

نیروهای کمکی ۳۰،۰۰۰ نفر.

گمرک/ گارد ساحلی: ۴ فروند شناور گشت ساحلی Erriad، ۳۲ فروند قایق،

۳ فروند هواپیمای جستجو و نجات.^(۳)



نگاره ۲۷: اجرای یک مراسم سنتی در شهر مولای عبدالله



نگاره ۲۸: تعدادی از افسران نیروی دریایی مراکش

بررسی‌های آماری (منبع آماری ۲۰۱۱)

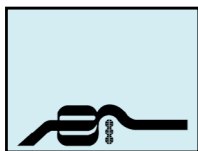
سرزمین و جمعیت

مساحت: ۴۴۶،۵۵۰ کیلومتر مربع

جمعیت: ۳۱،۹۶۸،۳۶۱ نفر (برآورد سال ۲۰۱۱).

ترکیب قومی جمعیت: ۹۹/۱ درصد عرب -بربر؛ ۰/۲ درصد یهودی؛

۰/۷ درصد سایر نژادها.^(۳)



4-The World Factbook (2012) Morocco People. Ar<<http://www.Theodora.com/wfb current/Morocco/morocco.people.html>>.

۵- مختاری امین، مراکش؛ مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه؛ صص ۱۷-۲۵.

6- Barbour, Nevill and Others (2010). Britanica Encyclopaedia; Morocco. Online Access At:<<http://www. Britanica. com/EBchecked/Topic/392604/Morocco>>

7- The World Factbook (2012) Morocco Economy.

8- Regions and Territories: Western Sahara.(2010) Available At:<[Http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country-profile/3455917.stm](http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country-profile/3455917.stm)>

9- Jansen Erik (2005) Western Sahara: Anatomy of A statement. International Peac Academy Occusional paper series. Lynne Reinner Publishers. P.48.

10- Report of the Secretary-General on the Situation Conserving Western Sahara (April 2007) Un Security council: Retrived. 2007-05-18.

11-Barbour.OP.Cit.

12- Europa Regional Surveys of the World (2007) The Middle East and North Africa. London: Routledge 800-9.

۱۳- دفتر بازرگانی کشورهای عربی و آفریقایی، اردیبهشت (۱۳۸۶) گزارش روابط بازرگانی- اقتصادی ایران و مغرب، صص ۱۶.

۱۴- مختاری امین. پیشین؛ صص ۵-۶۴.

۱۵- همان؛ صص ۹۹-۹۵.

16- The World Factbook (2012) Moroco. OP.Cit.

۱۷- مختاری امین. پیشین؛ صص ۱۲۰-۶۴.

۱۸- سازمان توسعه تجارت ایران. قابل دسترسی در سایت <www.tpo.ir>

۱۹- مختاری امین، مرتضی؛ پیشین؛ صص ۲-۱۲۰.

20- Europa Regional Surveys of the World. OP.Cit.

۲۱- مختاری امین، پیشین؛ صص ۷-۱۳۲.

22- The World Factbook (2012) Morocco. OP.CIT.

23- Europa Regional Surveys of the World.OP.CIT.P.P843-4.

۲۴- مختاری امین، پیشین؛ صص ۵-۳۴.

25- Europa Regional Surveys of the World.OP.Cit.P846.

۲۶- مختاری امین، پیشین؛ صص ۵-۳۴.

۲۷- همان؛ صص ۶۰-۵۴.

28-Britanica Encyclopaedia.(2010) "Morocco". Encyclopaedia Britanica Ultimate Refrence Suite. Chicago; Encyclopaedia Britanica.

۲۹- مختاری امین، مرتضی؛ پیشین؛ صص ۳۳-۳۰.

۳۰- همان؛ صص ۴۸-۴۳.

31- The Military Balance (2010). Morocco London: Routledge. PP200-2.

32- The World Factbook (2012) Moroco. OP.Cit.

33- Europa Regional Surveys of the World. OP.Cit.p.p838-42.

* اصطلاح QX نوعی واحد بسته‌بندی آرد و مواد غذایی مرتبط با آن است.

** متریک تن: در واحد وزن سه نوع تن وجود دارد تن بزرگ معادل ۱۰۱۶ کیلوگرم، تن کوچک ۹۰۷/۲ کیلوگرم و متریک تن دقیقاً ۱۰۰۰ کیلوگرم می‌باشد.

*** ظرفیت فضاهای موجود در کشتی که عبارتند از: انبارهای کالا، کلبه‌ی مخازن مربوط به سوخت و آب و غیره، موتورخانه، فضاهای مورد نیاز برای مسافرین و خدمه و فضاهای روی عرشه که قابلیت بارگیر روی آن وجود دارد. این ظرفیت برحسب فوت مکعب محاسبه و هر صد فوت مکعب برابر یک تن ظرفیت خالص کشتی است.

(۱۰۰=۲۰۰۶ سال).

حساب‌های ملی: تولید ناخالص داخلی با توجه به قدرت نسبی خرید راه‌آهن: مسافر جابجا شده ۱۸۵۴۳ هزار نفر، مسافت مسافری ۲/۶۴۵ میلیون کیلومتر. خط آهن ۱۹۰۷ کیلومتر.

حمل و نقل (منبع آماری ۲۰۱۱)

راه‌آهن: مسافر جابجا شده ۱۸۵۴۳ هزار نفر، مسافت مسافری ۲/۶۴۵ میلیون کیلومتر. خط آهن ۱۹۰۷ کیلومتر.

بارجابجا شده ۳۲،۹۰۱ هزار متریک تن، مسافت باری ۵،۵۶۳ میلیون کیلومتر. جاده‌ای: ماشین‌های مسافری ۱،۲۵۳ و ماشین‌های تجاری بازرگانی ۴۳۱ هزار دستگاه.

کشتی‌رانی: تعداد کشتی‌های اقیانوس پیمای ۵۱۴ فروند.

کل بارگیری و تخلیه بار ۵۴۴ هزار grt***

هوایی: مسافت پروازی ۶۳/۶ میلیون کیلومتر، مسافر جابجا شده ۳۴۵۷ هزار نفر. تعداد فرودگاه ۳۲ عدد

جهانگردی (منبع آماری ۲۰۱۱-نفر)

ورودی‌ها: فرانسه ۱،۶۰۵،۵۰۳، آلمان ۱،۵۹،۸۴۴، ایتالیا ۱،۶۰،۰۴۷، اسپانیا ۵۴۰،۱۸۶، انگلستان ۳۳۵،۳۰۴، سایر کشورهای اروپایی ۱،۲۲،۷۵۰، آمریکا ۱۰۹،۰۷۹، کل ۴،۳۲۰،۸۹۸ نفر.

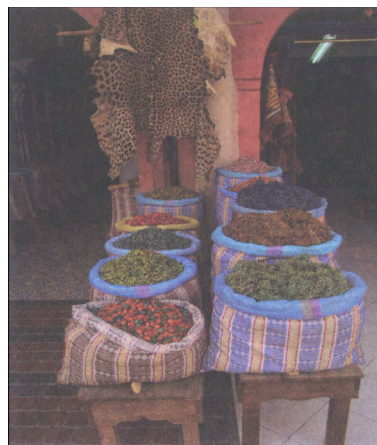
رسانه‌های گروهی (منبع آماری ۲۰۱۱)

تعداد خطوط تلفن ۳/۵۱۶ میلیون خط ثابت، تعداد مشترکان خطوط تلفن همراه ۲۵/۳۱۱ میلیون، رایانه‌های شخصی ۱/۸ میلیون دستگاه، کاربران اینترنت ۱۳/۲۱۳ میلیون کاربر.

آموزش (منبع آماری ۲۰۱۱-نفر)^(۳۲)

نرخ باسوادی (طبق آخرین سرشماری از سال ۲۰۰۴): ۵۲/۳ درصد زنان: ۳۹/۶

مردان: ۶۵/۷ درصد



نگاره ۲۹: مغازه‌ی ادویه آفریقایی

پی‌نوشت

۱- سوره مائده آیات ۱۵ و ۱۶

۲- هشتمین اجلاس سران کشورهای سازمان کنفرانس اسلامی، ۱۳۷۶.

۳- مختاری امین، مرتضی (۱۳۸۲) مراکش. تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه؛ صص ۴-۳.